

Ett gammalt bondehem i Tjust.

~

Ur riksdagsman Sigurd Carlssons släktrönika.
Från Boken om Tjust del 2, av Ada Rydström.
Bearbetad 2001 av Lars Cornell

Nyligen har en medlem av kungliga automobilklubben vässt sin penna och bl. a. givit oss till livs sina intryck av Tjust. De är något överraskande, ty han beskriver Tjust såsom i allmänhet en karg och dyster natur, glest bebyggt, men rik på skogar, berg och sjöar.

Han har *orätt* liksom alla ha orätt, som på samma sätt som han flyger fram i hastighetslopp genom ett landskap, och sedan vill bedöma det.

Men han kan också ha *rätt*, därför att tjustnaturen är så rik och omväxlande, att alla synpunkter där har motsvarigheter - dock icke som helhetsbild.

En sådan natur som Tjust fordrar grundlig utforskning för att kännas i sin helhet. Och all grundlighet kräver tid för studier och efterforskningar. Först så kan ett omdöme bildas. Till denna punkt hinner man lättare med gammaldags resmedel, helst egna ben, än med moderna hastighetslopp.

Vad vi rätt väl känner till i Tjust, det är de stora och även mindre herrgårdarna och bruken i denna landsdel, som av ålder varit aristokratisk. Flera av slotten har en historia, som sträcker sig till den äldre medeltiden, och de släkten, som där fostrats och levat, hör till vårt lands förnämsta ätter med namn kända både inom och utom landet. De ha ofta gjort heder åt sin fosterbygd, men de ha dock inte levat i så intimt samband med den som de män, som blott till jorden här varit hänvisade för sitt livsuppehälle.

Jorden har ofta varit en karg moder, men allvar och kraft alstrar hon hos sina brukare. När nu de stora godsens sorgligt ofta framvisa, genom arv eller egen veklighet, förslappade telningar, kan det ju ha sitt stora intresse att se hur det trägna arbetet i jorden föder kraftfulla barn med vaken intelligens och målmedveten blick

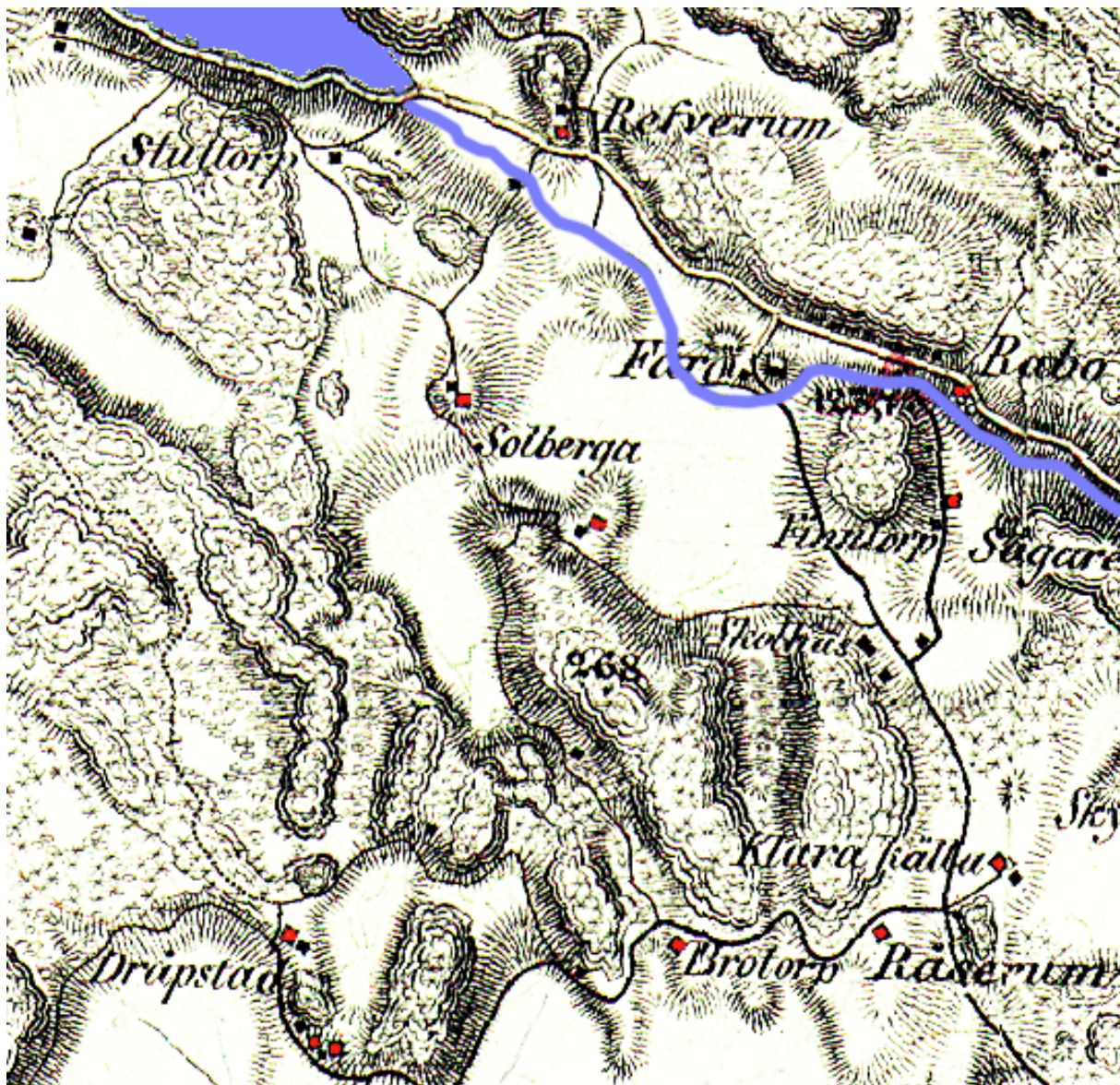
på livets och hemmens verkliga värden.

Därför, mina läsare! skall vi nu tillsammans besöka en gammaldags bondgård, där gamla bondeseder och gammal bondekultur bära upp de insikter och strävanden, som, praktiskt omsatta i livet, är grundvalen för folkens hälsa. Bland Tjusts stora öppna slättbygder med den bördigaste jord är Loftaslätten en. Den begränsas dels av havet och dels av höga skogklädda berg, vars utskjutande höjder på ett par ställen avdelar slätten i mindre delar. Söder om sjön Ryven och Överums storartade brukssamhälle ligger en sådan välodlad bördig slätt. På en bergkulle - i 1600-talets papper kallad Solberget - ligger västerut på denna slätt Solberga gård.

Genom dalen går Loftaan, som uttömmar Ryvens vatten. Reverum (fordom Ryfverum) och Färö ligger nära och vid denna å, mitt emot Solberga. Går man tvärs över skogen, söderut från Solberga, kommer man till Droppstad, Råserum, Vida, Klara källa och Skynnerstad gårdar m. fl.

För att nu få veta något om denna bygd och dess innevånare för hundratals år sedan, har vi bl. a. våra jordeböcker att tillgå. De är ypperliga källor till den ännu oskrivna svenska jordens historia.

Från att ha varit ingens, blev den privat egendom och sedan två gånger med våldets rätt förstatligad. Gustaf I tog, vid sin kyrkliga revolution, mer än tjugo tusen hemman svensk jord från kyrkor och andliga stiftelser och tillägnade den dels staten, dels sin familj under namn "Arf och egit". Efterföljande regenter, i synnerhet drottning Kristina, öste härav med fulla händer ut förlåningar bland adeln. Så kom Karl XI, som såg mera på landets än på adelns förmåner. Han gjorde den andra stora

Karta över Solberga vid 1800-talets slut

reduktionen av den svenska jorden till staten. Efter Karl XII:s förödande krig nödgades man avskilja *stats* jord till *skatte* för att få nödiga medel till statens ämbetsmän. I våra tider dels säljer staten jord, dels köper den stora skogsegendomar för att de skall bättre vårdas i statens hand.

Vårt Tjust gjordes af drottning Kristina till ett stort grevskap för familjen Königsmarck, då endast de högadliga familjernas egendomar gick fria.

Jordeböckerna för 1634 finner vi första gången tjusthäradena upptagna. Dock nämns endast

de adliga ägarnas namn, och för underliggande gårdar anmärks:

”Under Nygård, under Ottinge” o.s.v.

Men dessa böcker blir så småningom mera upplysande och visar t. ex. 1751 en stor förändring, då de även upptar de åboende böndernas namn, åtminstone deras dopnamn.

Att vi haft en framstående och fri odalmannaklass i Sverige, har varit vår ära och vår styrka framför andra länder, där livegenskapen och ofriheten kastat djupa skuggor över folkens liv.

Bland de bondesläkter i vårt Lofta, som ännu skjuta friska skott och är kända sedan början av 1600-talet, skall vi här skildra den gamla *Jakobs släkten*.

Den hade sitt stamhåll i byn Ryfverum. Dess stamfar 1) *Hans Jakobsson* levde i mitten av 1600-talet och hade sönerna Jakob och Hans, vars födelse- och dödsår är okända.

2) *Jakob Hansson* bodde i Ryfverum och hade många barn bland annat

3) *Jakob Jakobsson*, gift 1704 med Kerstin Jönsdotter i Droppsta. Deras barn föddes i Droppsta. Äldsta sonen (född 1708 22/6)

4) *Per Jakobsson* gifte sig (1759 3/11) med Kajsa Larsdotter i *Solberga* och flyttade då till denna gård, som sedan ägts av son efter son och således varit 160 år i släkten. Han hade att utstå flera tvister om skälsträngar o.d. med sina grannar. Med sin granne åbon Hans Mattsson på Stutturp hade han också tvister om strandrätt, kvarns nyttjande m.m. För sin skatterättighet i 1/2 frälsehemman *Solberga* fick han betala frälseränta till prosten Stenhammar i Ed, som var ägare av räntan. För utredning av beloppet härav var också process. Betalningen blev efter uppgjord överenskommelse, men med alltjämt stegrade belopp.

Själva nyårsafton 1777 miste Jakob sin hustru. Själv dog han 1 oktober 1784. Av hans sju barn var det yngsta sonen

5) *Karl Persson*, född i *Solberga* (11/12 1771), som blev ägare till denna gård. Han gifte sig (1796) med Brita Larsdotter från Gamleby och ägnade sig med iver åt vården av sin gård. Sedan prostens och prostinnan Stenhammar avlidit, fick Karl Persson inköpa frälseräntan för sin gård.

Kvittot på köpet finnes kvar och lyder:

”Utaf skatte frälse bonden Karl Persson uti *Solberga* har undertecknad mot en summa stor sex hundra riksdaler R:gs ämnade till köpeskilling för frälserätten, ifall förmyndaren för god antager och tingsrätten tillåter köpet, hvilka 600 riksdaler i så mätto kvitteras. Nygård den 6 jan. 1801.

C.E. Lewenhaupt”.

Fyra barn föddes på *Solberga*, där nu arbetet med ett nytt boningshus snart var i full gång. Det restes omedelbart på hällebergets grund, så att t.o.m. en bergspets ännu i dag är synlig som en insats i grundmuren strax utanför ingången. Och det togs med glädje i besittning av de unga ägarna. På spismuren av huset inristades årtalet 1809 till ett minne för kommande släkten. En vacker utsikt hade man från husets fönster över hela dalbotten med dess olika gårdar, där *Solberga* låg högst av alla och syntes lång väg.

Så kom år 1811 med heta augustidagar och ansträngande skördearbete i brännande sol. Men det gavs inga undanflykter. Den dyrbara skörden måste bärgas, kosta vad det ville! Och det kostade också mycket, det kostade de båda makarnas liv. Det ena efter det andra slocknade i den s.k. augustifeber, som härjade i nejden. I förtid hade de vittnat till skörd och på samma gång lades de i samma grav. Storögda och gråtande stod barnen kring föräldrarnas kistor. De omhändertogs nu av släkt och vänner. Två av dem dog späda. En flicka och en pojke överlevde. Av dessa blev Anna (f. 1799) sedan gift i det närbelägna *Trostad*. Som en egenhet kan nämnas, att hon är den sista dotter som fötts på *Solberga*. Det är nu ethundra-tjugusju år sedan dess.

6) *Sonen Karl* (f. 1805) växte upp till herre på sina fäders gård. Troligen var han tidigt mogen i känsla av fädernas minnen och det ansvar, som nu vilade på honom inför dessa och inför den gamla gården. Som tjugotreårig gifte han sig (1828) med riksdagsmannadottern Charlotta Persdotter från Gamleby. Tre pojkar födde hon sin make - Alfred, August och Anton.

Denna tid var *Solberga* by ännu oskiftad, och alla hus var sammangyttrade uppe på *Solberget*, med undantag av *Solberga* n:r 4, lika med 1/4 mtl *Stutturp*, som låg för sig avsides. *Stutturp* nämns i 1682 års jordbok kyrkogods, fordom tillhörigt Svante Stures grevskap, numera fru Beata Sparres på Nygård. *Solberga* frälse 1/2 mtl var under v. Scheiding på Ottinge. I 1751 års jordebok nämns *Stutturp* bland grev-

skapet Stegeholms slottsägor som *kavalleriaugment* n:r 67. Det var av bonden Anders Jonsson i Solberga skattelöst med 25 daler silvermynt, och dit hörde "5 utjordar och åtskilliga ägor". Per Andersson - Anders son - innehade det nu tillika med 1/8 i Drogstad. Hans änka Kerstin Larsdotter gifte om sig med Hans Mattsson och blev mor till gamle häradsskrivare Rydström på Aeglo, förf:s farfars far. De gamla platserna och familjerna på och vid Solbergadalen står i frändskap med förf. och rör därför mer än en sträng i det hjärta, vars jordiska ankargrund heter Tjust och Loftabygden. I salen på Segersgårde är den käraste möbeln ett gammalt bondskåp från Stuttertorp med initialerna H. M. S. K. L. D. Anno 1760. Rustmästare Thomas Wallenkamp innehade 1751 Solberga ena halva frälsegård och flera andra närliggande gårdar, under det de Bésche och Knorring på Ottinge innehade halva Solberga n:r 2.

Karl Karlsson ville på sin tid bo ensam uppe på sin kulle. Men det var lättare sagt än gjort. Karl Karlsson, såsom ägare av n:r 2, sökte nu n:ris 1 och 3 Solberga på laga skifte. De senare ägdes då av Loftaprogen Asplings arvingar, som ivrigt bestred sin utflyttning, ehuru deras byggnader var både dåliga och ruttna. Men efter två års process från 1843 till 1845 föll domen, trots allt klagande, till Solberga n:r 2:s fördel, såsom ägande både bättre och flera hus än grannarna, fastän dess ladugård var dålig. Det blev ett vidlyftigt laga skifte och utflyttning för den förlorande parten till Öfvertorps kulle söder om Solberget. Skifteshandlingarna skulle förvaras på Solberga n:r 2, och där finns de också. När nu Solberget blivit avröjt och i ordning tog Karl Karlsson itu med att bygga ladugård och inte nog med det, han byggde sig också - i vinkel mot stora huset - en trevlig undantagsstuga för gårdens gammelfolk. Den ligger på ena gårdsidan.

På den andra sidan ligger den gamla visthusboden, men österut är utsikten fri, och där kan man från en vacker berså hälsa den uppgående solen, under det man sommartid fröjdar sig över vackra blommor på gårdens gräsmattor.

Karl Karlsson fick fröjda sig åt sin gård och sitt hem isjuttiofem år. Han fick se barn och barnbarn växa upp och gården bära rika skördar, innan han (år 1880) lämnade det jordiska. Hans tre söner var då burgna och ansedda män.

Den äldste, nämndemannen Alfred (född 1829), var gift med Augusta Hernström från Färö, vilken gård makarna övertog och väl bebyggde. Fint skulle det vara och fint var det, men dugligheten var också stor och berömd, och då bar det ena väl upp det andra.

Sonen August (född 1835) gifte sig med Fredrika Ankarstrand på Rödja gård vid Rummaån nära Gamleby, där makarna bosatte sig. Äktenskapet var mycket lyckligt, ehuru barnlöst. När hustrun dog, sörjde mannen henne djupt. Gamle rusthållaren i Rödja levde sedan som en patriark bland sina tjänare. En av dessa, här bosatt, brukar berätta om sin avhållne husbonde, hur han började var dag med en kort bön tillsammans med tjänarna, och hur han höll gudstjänst hemma de söndagar, man ej for till kyrkan. Alla hustruns tillhörigheter förvarades väl i kista och skåp. De framtogs en gång om året att vädras och synas. Då stod gubben bredvid med tårade ögon.

"Men när brorsonen Sigurd kom gående nere vid järnvägen tvärs över skogen från Solberga, och gubben från sitt fönster såg den synen, då strålade ögonen av glädje, ty Sigurd var honoms allt. Åh, så glad han var åt sin Sigurd!" Vid husförhör och i juletid, då hade rusthållaren sina stora kalaser, och de bevistades, förutom av släkten, av kyrkoherdens och Gamlebyherrarna, som rusthållaren var kamrat med i banken. Många goda ord talade rusthållaren för sina tjänare. Han lärde dem vikten av sparkasseinsättningar för gamla dagar och tog vård om dem i alla avseenden. Han dog 1916.

Den yngste av sönerna

7) Anton (född 1839) stannade alltid i hemmet. Han gifte sig (1869) med Vilhelmina Mathilda Andersson (född 1850) från Gissebo i Hannäs. Ett enda barn, sonen Sigurd föddes (år 1870) i detta äktenskap. År 1892 dog Antons gamla

mor. Då blev stor begravning på Solberga, och uppe i salen var det brett servetter på stolar och bord, och lakan hängde för dödsrummets fönster. Det var middagsbegravning med riklig traktering. Kuskarna m. fl. åt i den lilla byggnaden, så att trängsel var det inte, trots det stora begravningsföljet. Både prosten Holmbergers och pastor Dahlbergs i Lofta var med.

Den tiden var Sigurd husets enda barn, och han fick vara med både här och där, så att gården och dess brukande blev honom väl bekanta. Till folkhögskolan Gamleby sändes hansedan som yngling, och där fick han många nya intressen och klarare blick för flera livsfrågor. Han fick också syn på hur gott det är att vara svensk och att ha egen gård, en gammal fädernegård, att fästa sig vid. Man står liksom säkrare på en sådan, och ens livsinnehåll blir mera målmedvetet.

Tjugofem år var

8) *Sigurd Carlsson* när han satte eget bo (år 1895). Den brud han då hemförde var honom välkänd sedan barndomens dagar, ty hon var dotter av häradsdomaren Gottfrid Johansson i Vida och hette efter sin far *Gottina*.

Det var nog bra att Sigurd ännu hade *sin* far så pass ung och verksam, ty annars hade det varit svårt många gånger, då Sigurd blev utsedd att utföra både det ena och andra uppdraget inom sin socken. Men nu fanns det alltid den som såg till gården därhemma, när unge husbonden måste ge sig ut i bygden, mer än han gärna ville, för kommunal- och taxeringsnämnd, för kyrko- och skolråd m.m. I 4 år var Sigurd kyrkvärd och i 5 år disponent för Lofta andelsmejeri. Kärt var att efter dessa bestyr komma hem igen - att rådsla och ordna med föräldrarna och hustrun och att glädjas och leka med sina små pojkar, av vilka Valter föddes 1901 och Tore 1904.

Det gick med Sigurd Carlsson som med många andra, att livscirkeln blev vidare och vidare. Men i hans fall hade cirkeln alltid sin bestämda medelpunkt, och det var den svenska bondens djupa känsla för det arv han i den svenska jordens ägande och brukande fått.

Att först genomtänka en sak och sedan låta ord och handling följa - det är en grundsats, vars följder är skönjbara för den som med vaken

blick gästar Solbergahemmet.

Sigurd Carlsson har sett och erfarit mycket under de år han varit med i landsting, i hushållningssällskapets förvaltningsutskott, i styrelsen för Gamleby folkhögskola och lantmannaskola, i länets veterinär- och fiskeristyrelse, i specialnämnd och inskrivningsnämnd. Styrelseledamot är han också i Göteborgs banks avdelningskontor i Gamleby liksom i Växjö dövstumskola. Han är ordf. i Lofta brandstodskommitté samt, som känt, ledamot av riksdagens andra kammare.

Detta allt torde vara mer än nog för *en* mans krafter. Säkert är, att de krafter, som uppbåda en dylik börda, måste väl avvägas för att räcka till. Man gör inga onödiga utflykter, varken på ena eller andra hållet, när man har så mycket om sig.

Det blir ett visst *lagom* åt alla håll, och det är just frågan om *lagom* inte är den rätta levnadskonsten.

Säkert är, att Solberga verkar just vad det är, en gammal verklighet och inte något för det eller det tillfället gjort eller tillskapat. Det är original och inte kopia. Inomhus är det hemvävt på golv, för fönster, på bord och bänkar. Och det vävnader, från de enklaste till så vackra och konstrika, att det är ett nöje att se och studera dem. Till dessa har ofta linet vuxit på gården, beretts, spunnits, vävts och sömmats där.

På hela gården finns endast en kvinnlig tjänare som hjälp. För resten sköts allt arbete av familjen själv, ej minst av husets unga söner, som arbetar med liv och lust både inom- och utomhus. Allt efter som de blir äldre, kommer de in i folkhögskolan. Statens elementarläroverk är ett maskineri, som de icke genomgått. Fria och självständiga få de vara. De kunskaper, som passa för dem, som de har böjelse för, och som de särskilt behöver för sin speciella begåvning och utveckling, dessa få de inhämta. Att plugga i sig ett visst kunskapsmått, som kanske icke intresserar, icke behövs i ena eller andra fallet, blir ofta mera en belastning än en vinst. En vaken och intelligent person, som inte måste söka statens tjänst, har numera andra tillfällen att lära sig vad han vill och behöver. Och detta fria, självvalda förvärv blir mera fruktbringande, ju mera mogen och tänkande den unge lärosvennen hinner bli. Häri ligger folkhög-

kolans stora betydelse för den vakna ungdomen.

Sjelva farfar i Solbergagården arbetar dagligen så mycket hans åttio år tillåter. Men farmor, som bara är sjuttio år, ser så ung ut, att man tror, att hon är äldre syster till sin son, när hon sitter fryntlig i sin vävstol eller annars arbetar i sitt hus.

På Solberga södersluttning finns - en synnerligen vacker - och välkött trädgård, med originella blomsteranordningar i bergskrevorna, med finaste fruktträd och buskar och med en granberså, som icke är byggd för stunden. I stället för soffa ligger där, i bersåns runda bakgrund, en krökt väldig ekstock, vars yta upptill avjämnats som vore den polerad. Liknande bord och stolar finnas av en väldig ekstams grövre och finare bitar.

Men på bergets flata håll, strax bakom det större boningshuset, finns ett salubatteri, bättre dolt än de moderna fästningarnas, men betydligt äldre. I en rad finnas där, på cirka 1/2 meters avstånd, borrarunda hål av 2 à 3 centimeter i diameter.

Vid festliga tillfällen fylldes de rätt djupa hålen med krut. Så nedsattes i dem stadiga träpluggar, genom vilka en svaveltråd var

inborrade. Man tände på tråden, och det bråkade löst från själva bergets innandöme.

I år har det varit ett riktigt märkesår på Solberga. En ny lada har byggts, sedan den länge varit påtänkt. Men så fanns också allting, som hörde till bygget, på ort och ställe, när man tog itu därmed. Det blev inte något lappverk. De stöttor, som t.ex. sitter där taket inomhus möter laduväggen, är inte i två delar. De är utvalda, i krök vuxna bastanta ekgrenar, passande just för ändamålet. Det är också gjort så, att avlastningen kan verkställas av endast en person, m.fl. praktiska anordningar. Väl uttänkt från början till slut, statar byggnaden med en hög stenpelare från egen bergsgrund, varpå årtalet 1920 är uthugget.

På illustrationen här nedan har vi en bild från Solberga i somras (1920). Där sitter farfar och farmor på soffan vid vars sidor sonhustrun och sonen står. Den senare har lagt sina armar på de unga sönernas skuldror. Det är forntid och nutid tillsammans inför framtidens hopp. Den i höstas, under landstinget i Västervik, 50-åriga och så grundligt firade Sigurd Carlsson kan i sanning vara glad över de gåvor Gud givit honom, och för vilka han känner ansvar.

Sigurd Carlsson med föräldrar, hustru och söner